

Domkapitel

Historik

Domkapitel (även kallat konsistorium) är ett stiftsorgan inom Svenska kyrkan med medeltida anor. Det var ursprungligen den krets av högre präster, kaniker, vid stiftsstadens domkyrka som hade ansvar för gudstjänsterna i domkyrkan samt prästutbildningen. De avlönades genom prebenden, d.v.s. inkomster från socknar (församlingar) och stiftelser.

Flera av Sveriges tretton domkapitel inrättades på 1200-talet. De försvagades vid reformationen, men började omkring 1570 växa sig starkare och blev med tiden åter en viktig del av den kyrkliga organisationen. Under 1600-talet utvecklades domkapitlen till s.k. lärarkapitel med stark koppling till undervisningsväsendet. Denna utveckling fastställdes i 1687 års förordning där det stadgades att domkapitlen skulle bestå av biskopen som preses, domprosten som vice preses samt lektorerna vid stiftsgymnasierna eller teologiprofessorerna i Uppsala och Lund. Denna sammansättning hade domkapitlen ända till 1936, då de gamla lärarkapitlen ersattes av normalt sex ledamöter. En av ledamöterna skulle vara sakkunnig beträffande folkskoleundervisning. Denna funktion upphörde när länsskolenämnderna inrättades 1958. Samtidigt lämnade biskopen uppdraget att vara eforus, d.v.s. högste tillsynsman för läroverken. Därmed försvann det sista bandet mellan domkapitlet och undervisningsväsendet. 1989 begränsades domkapitlets ansvarsområde till frågor rörande Svenska kyrkans lära, gudstjänst och det kyrkliga ämbetet. Domkapitlen upphörde att vara statliga myndigheter i samband med kyrkans skiljande från staten år 2000. Numera är domkapitlet stiftets centrala juridiska och administrativa organ.

Arkivmaterialet

På Riksarkivet i Uppsala förvaras domkapitelsarkiven för Uppsala, Strängnäs och Västerås stift. Stockholms stift bildades 1942 genom att södra delarna av Uppsala stift och de nordöstra delarna av Strängnäs stift lades samman med Stockholms församlingar, som tidigare hade eget konsistorium inom Uppsala stift. Äldre handlingar rörande delar av Stockholms stift förvaras därför i Uppsala och Strängnäs domkapitel. Uppsala domkapitels arkiv är uppdelat i del I som omfattar 1593–1962 och del II som omfattar 1963–1999.

Domkapitelsarkiven är i huvudsak bevarade från mitten av 1600-talet även om det i samtliga tre fall också finns en del handlingar från 1500-talet. Arkiven innehåller källmaterial till inte bara kyrkohistoria utan även undervisnings-, social- och lokalhistoria. Varje domkapitels arkiv, framför allt de äldre delarna, är unikt, men protokoll av olika slag och handlingar angående församlingar och pastorat är serier som finns i alla domkapitelsarkiv. Arkivbildningen och seriesigna skiljer sig däremot mellan arkiven. I Riksarkivets jubileumsbok *Akter och iakttagelser. Landsarkivet i Uppsala 100 år* har Lars Otto Berg skrivit artikeln ”Ur Uppsala domkapitels arkiv” (s. 54–72), som ger en mer ingående beskrivning av innehållet i

detta arkiv. Här ges nu några exempel på vad man kan hitta i domkapitelsarkiven.

De olika protokollserierna ger en god bild av domkapitlets skiftande verksamhet. Huvudserien (A 1) innehåller bl.a. ärenden rörande prästtillsättningar, prästexamen och prästvigningar. Här kan nämnas beslut om fältpräster till de förband som utrustades till kriget. Vidare förekommer frågor angående ekonomi, löner och byggnader. På många sätt var ekonomiska förhållanden viktiga för såväl församlingar som domkapitel. Ärenden angående änkehjälp och nådår, d.v.s. understöd åt prästänkor, finns också upptagna.

Domkapitlet hade även överinseende över skolor och undervisningsväsen, och svarade för tillsättning av lärare vid pedagogier (ett slags föregångare till realskolan) och skolor. Från 1842 ansvarade domkapitlet även för folkskolorna. Inte förrän 1958 upphörde kontakten mellan folkskolor och domkapitel, medan kontakten mellan domkapitlet och läroverken hade upphört redan 1905. Handlingar angående undervisnings- och skolväsen återfinns under huvudavdelning G.

En stor grupp ärenden rör trolovning och äktenskap eller skilsmässa. Fram till 1734 hade endast domkapitlet rätt att upplösa äktenskap och trolovningar. Därefter begränsades domkapitlets roll till att huvudsakligen utfärda skiljobrev. För mer information om skilsmässhandlingar se vår vägledning om skilsmässor.

I Uppsala domkapitels arkiv finns också eforalprotokoll (A 2), som visar ärkebiskopens roll som eforus eller uppsyningsman över läroverken. Koncept- och memorialprotokollen (Uppsala I: serie A 3, Strängnäs: A 3, Västerås: A 2) kan ge upplysningar när luckor uppstått i de renskrivna protokollen.

Domkapitlet hade förbindelser i olika ärenden med statsledningen, d.v.s. Kungl. Maj:t och rådet, hovrätterna, rikskollegierna, andra konsistorier och länsstyrelserna. Dessa handlingar återfinns i serier under huvudavdelning E.

Handlingar ordnade efter pastorat (serie E 5 A och E 5 B i Uppsala I, F 6 A i Uppsala II, E 3 i Strängnäs och E 4 a–b i Västerås) innehåller inkomna skrivelser från präster och allmänhet och är både volym- och innehållsmässigt omfattande serier. Här ger visitationsprotokollen tillsammans med prästernas och biskopens ämbetsberättelser en bild av en församlings liv och utveckling, inte bara i kyrkligt hänseende, från 1600-talet och framåt. Liknande upplysningar finns även i serien Handlingar ordnade efter kontrakt, som innehåller kontraktsprostarnas handlingar (Uppsala I: serie E 6, Strängnäs: E 4, Västerås: E 5 a).

De ämnesordnade skrivelserna (F) innehåller handlingar i många olika ämnen. Där finns ansökningshandlingar, prästmöteshandlingar med ämbetsberättelser, arrendekontrakt, ämbets- och trohets seder m.m. I Uppsala domkapitels arkiv finns också handlingar angående svenska församlingar i Amerika på 1600- och 1700-talet och andra utlandsförsamlingar (Uppsala I serie F 8 A och F 8 B, Uppsala II serie F 4 C).